

پودمان مهارتی سوم:

توانایی شناخت خانواده و نیازهای آن

هدف کلی

شناخت خانواده و نیازهای آن

جدول زمان بندی

۱۲ ساعت	آموزش نظری
۸ ساعت	آموزش عملی
۲۰ ساعت	مجموع

خانواده از ابتدای تاریخ تاکنون در میان جوامع بشری اصلی ترین نهاد اجتماعی، زیربنای جوامع و منشأ فرهنگ‌ها، تمدن‌ها و تاریخ بشر بوده و سلامت فرد و بقای جامعه را تأمین کرده است.

خانواده دارای کارکردهای طبیعی، عاطفی، تربیتی، اجتماعی، اخلاقی و اقتصادی است که هر یک ارزش بسیار دارد. در گذشته، بخش عمده‌ای از نیازهای افراد در خانواده برطرف می‌شد، ولی هم‌گام با تحولات فرهنگی، اقتصادی، اجتماعی و سیاسی به تدریج از حجم خانواده و کارکردهای خانواده کاسته شد و نهادها و مؤسسات دیگر جامعه عهده‌دار برخی از وظایف خانواده شدند. واگذار شدن برخی از وظایف خانواده به مؤسسات به معنای ضعیف شدن خانواده نیست و هنوز هم بسیاری از نیازهای اساسی انسان تنها در خانواده برآورده می‌شود.

خانواده اولین و مهم‌ترین جایگاه تربیتی انسان به شمار می‌آید. پژوهش‌های متعدد نشان داده است که سلامت خانواده به سلامت جامعه می‌انجامد و سلامت جامعه توسعه‌ی پایدار را در پی دارد. به همین دلیل شناخت نیازهای اساسی و حیاتی خانواده و رفع به موقع آن‌ها به سلامت خانواده کمک می‌کند. هدف از تدوین این پودمان ارائه‌ی اطلاعاتی است تا با شناخت خانواده و نیازهای اساسی آن برای رفع نیازهای خانواده و سلامت آن بکوشید و به فرهنگ و پاره فرهنگ‌ها، عرف و آداب و رسوم ایرانی احترام بگذارید.

مؤلف

واحد کار اول

شناخت خانواده

هدف‌های رفتاری

انتظار می‌رود هنرجو پس از گذراندن این واحد کار بتواند به هدف‌های زیر دست یابد:

- ۱ - خانواده را تعریف کند.
- ۲ - اهمیت خانواده را شرح دهد.
- ۳ - انواع خانواده را توضیح دهد.
- ۴ - هدف از تشکیل خانواده را بیان کند.
- ۵ - عوامل مؤثر بر دگرگونی خانواده را نام ببرد.
- ۶ - کارکردهای خانواده را توضیح دهد.
- ۷ - ساختار خانواده و عوامل مؤثر بر آن را توضیح دهد.
- ۸ - نحوه‌ی اجتماعی شدن فرد را در خانواده شرح دهد.
- ۹ - تفاوت مفهوم فرهنگ و جامعه را بیان کند.
- ۱۰ - آداب و سنن رایج را در جامعه‌ی خود شرح دهد.

پیش آزمون واحد کار اول

۱ - کدام یک از موارد زیر، نهاد اجتماعی به شمار نمی آید؟

الف) خانواده ب) مدرسه ج) دانشگاه د) گروه دوستان

۲ - مهمترین وظایف نهاد خانواده چیست؟

الف) فراهم کردن امنیت اقتصادی ب) تربیت و اجتماعی کردن فرزندان

ج) همسرگزینی د) تولید مثل

۳ - مفهوم خانواده عبارت است از:

الف) زن و شوهر ب) زن، شوهر، فرزندان و خویشاوندان

ج) زن، شوهر و خویشاوندان د) زن، شوهر، فرزندان

۵ - کدام یک از عبارات زیر درست است؟

الف) آداب و رسوم مختلف در همه جای یک جامعه یکسان است.

ب) آداب و رسوم مجموعه‌ی فرهنگ یک ملت است.

ج) رعایت نکردن آداب و رسوم جامعه مجازات قانونی در پی دارد.

د) هر جای جامعه دارای آداب و رسوم خاصی است.

۴- در کدام نوع خانواده، پدر و یکی از پسران او در خانواده‌ی اصلی می باشد؟

الف) پدر سالار ب) ستاکی ج) هسته‌ای د) گسترده

خانواده گروهی است متشکل از افرادی که از طریق نسب (رابطه‌ی خونی) یا سبب (پیوند زناشویی) یا رضاع^۲ (رابطه‌ای خویشاوندی که بین دو نفر به سبب خوردن شیر یک مادر ایجاد می‌شود) با یک‌دیگر در مقام شوهر، زن، فرزند، مادر، پدر، برادر و خواهر در ارتباط متقابل اند، فرهنگ مشترکی پدید می‌آورند و در شکل دهی شخصیت و سلامت جسمی و روانی اعضای خود نقشی مهم دارند.

خانواده از نظر اسلام، قدیمی‌ترین و مهم‌ترین گروه انسانی است که با پیوند نکاح زن و مرد آغاز و با تولد فرزند تکمیل می‌شود. به این تعبیر زندگانی خانوادگی امری طبیعی و براساس نظام خلقت است. یعنی انسان طبیعتاً خانواده‌گرا آفریده شده است.

۲-۱ ازدواج

نکاح عقد یا پیمانی است که بر اثر آن رابطه‌ی زن و مرد مشروع می‌شود و بچه‌هایی که زن به دنیا می‌آورد فرزندان مشروع والدین شناخته می‌شوند. در قرآن کریم درباره‌ی ازدواج و تشکیل خانواده و نحوه‌ی زندگانی زن و شوهر با هم دستورهایی داده شده است. از جمله در آیه‌ی ۲۱ سوره‌ی مبارکه‌ی ۳۰ (روم) چنین آمده است:

"وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً".

"از جمله آیات الهی، آن است که برای شما از جنس خودتان جفتی (زن) بیافرید تا در کنار او به آرامش برسید و بین شما رأفت و مهربانی برقرار

خانواده از ابتدای تاریخ تاکنون در میان همه‌ی جوامع بشری، اصلی‌ترین نهاد^۱ اجتماعی و حافظ و انتقال دهنده‌ی فرهنگ‌ها و تاریخ بشر بوده است. توجه به این نهاد بنیادین و حمایت و هدایت آن به اصلاح جامعه می‌انجامد و غفلت از آن موجب گمراهی می‌شود. خانواده پایه‌ی اساسی اجتماع و سلول سازنده‌ی زندگی انسان و خشت بنای جامعه و کانون اصلی حفظ سنت‌ها و هنجارها و ارزش‌های اجتماعی است. اسلام مکتب انسان‌ساز، بیش‌ترین توجه را به خانواده و تعالی آن دارد. خانواده را محل تأمین نیازهای مادی، عاطفی و معنوی انسانی می‌شمارد و سعادت و شوربختی جامعه‌ی انسانی را به صلاح یا فساد این نهاد می‌داند. از آنجا که نهاد مقدس خانواده اساسی‌ترین بنیان شکل‌گیری صحیح و تعالی و رشد حقیقی جامعه است، آشنایی با مفهوم و نقش این نهاد و شناخت رسالت مهم آن از دیدگاه اسلام از امور ضروری و اساسی است.

۱-۱ مفهوم خانواده

آیا تاکنون درباره‌ی مفهوم خانواده فکر کرده‌اید؟ آیا از نحوه‌ی تشکیل خانواده، ساختار، تحول و اهمیت آن چیزی می‌دانید؟ شاید نخستین معنایی که به ذهن می‌رسد، واحدی متشکل از پدر و مادر و فرزندان است که پیوندهای عاطفی شدیدی با یک‌دیگر دارند. به طور کلی خانواده را می‌توان چنین تعریف کرد:

۱. بنیاد، اساس، رسم، روش، عادت، قرار
۲. شیر دادن، شیر خوردن

نمود".

خانواده؛ یعنی زن و شوهر و فرزندان عوامل اصلی پیشرفت و موفقیت خانواده است که خود بر توسعه‌ی جامعه تأثیر می‌گذارد.

ازدواج و تشکیل خانواده از دیدگاه اهل بیت (ع) و بزرگان دینی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است و ازدواج نکردن باعث شقاوت می‌شود.

بیشتر بدانید

نهاد، نظامی سازمان یافته است که هدف اصلی آن برآوردن نیازهای اجتماعی خاصی است و برای رسیدن به هدف‌های مشخص، کارکردهای متعددی دارد. برای مثال، نهاد خانواده مسئول نظارت بر کارکرد تولید مثل، یعنی ارتقای رشد کمی نیروهای انسانی در جامعه، تنظیم روابط جنسی و مشروعیت بخشیدن به آن، تربیت و اجتماعی کردن کودکان (تداوم میراث فرهنگی) و ایجاد امنیت اقتصادی برای اعضای خود است.

اهمیت خانواده در همه‌ی دوره‌ها و جوامع به شرح زیر شناخته شده است:

– اولین جایگاه مطمئن و ایمن برای اعضای خانواده
– اولین فضای مساعد برای یادگیری و انتقال اندیشه‌ها، تجارب، آداب و سنن و مهارت‌های مختلف فرزندان

– مهم‌ترین کانون مهر، عاطفه، گذشت، همکاری و همدلی افراد خانواده

– اولین جایگاه کشف، بروز و شکوفایی استعدادهای فرزندان

– اولین جایگاه تأمین کننده‌ی سلامت جسم و روان و ارتقا دهنده‌ی تعالی و بالندگی افراد خانواده

– مهم‌ترین جایگاه عشق و دوستی و رهایی از تنهایی

فعالیت عملی ۱

حدیث یا روایتی را در خصوص ازدواج و تشکیل خانواده بنویسید.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

بیشتر بدانید

خانوار مفهومی است که از زندگی مشترک گروه اندکی در جایی خبر می‌دهد و با مفهوم خانواده متفاوت است. خانوار معمولاً از چند نفر تشکیل می‌شود که به سبب داشتن هدف‌های مشترک با هم در یک مکان زندگانی می‌کنند و لازم نیست که با یک‌دیگر رابطه‌ی خویشاوندی داشته باشند، مانند زندگانی سربازان در پادگان.

۳- ۱ اهمیت خانواده

خانواده قدیمی‌ترین نهاد اجتماعی است که بر پایه‌ی قوانین منظم و هدف‌مند بنا شده است و با جامعه ارتباط متقابل دارد. هماهنگی و هم‌سویی اعضای اصلی

۱- اساسی ترین محل رفع نیازهای فردی، اجتماعی، جسمی و روانی افراد خانواده

۲- در میان تمامی جوامع جهان تشکیل خانواده در اسلام به دلایل زیر اهمیت دارد:

۱-۳-۱ پاسخ به ندای فطرت

ازدواج و تشکیل خانواده در حقیقت پاسخی درست و شرعی به ندای غریزه و فطرت و رسیدن به آرامش و تداوم و بقای نسل بشر است.

۱-۳-۲ پاسخ به دعوت سنت

ازدواج در اسلام برای مسلمان وظیفه‌ای مقدس و از جمله سنت رسول خداست. چنان که فرمود:

"مَنْ تَزَوَّجَ فَقَدْ أَخْرَزَ نِصْفَ دِينِهِ".

"هر کس ازدواج کند پس حقیقتاً نصف دینش را حفظ کرده است".

۱-۳-۳ صیانت نفس از خطر

تشکیل خانواده عاملی برای حفظ سلامت جسم و روان است. بی‌اعتنایی به این نیاز درونی منشأ بسیاری از اختلالات جسمی و روانی مانند پرخاشگری، خشونت و ... است.

۱-۳-۴ حفظ عفاف جامعه

خانواده محل جلوگیری از لغزش‌ها، انحرافات و عامل نجات از آلودگی‌ها و پلیدی‌هاست. همه‌ی ادیان الهی بهره‌گیری از امیال جنسی را تنها در سایه‌ی روابط خانوادگی مشروع می‌دانند. این امر مانع گسترش آلودگی و انحراف در جامعه می‌شود.

۱-۳-۵ دستیابی به آرامش و سکون

ازدواج و تشکیل خانواده موجب می‌شود، افراد به تعادل و سکون دست یابند و اضطراب‌ها و افکار پراکنده‌ی خود را مهار کنند. اعضای خانواده با برخورداری از آرامش محیط خانواده است که می‌توانند با آسودگی خاطر به سوی اهداف و مقاصد متعالی خود پیش روند.

۱-۳-۶ محبت و مودت

انسان در هر سنی که باشد خواستار محبت است. این توقع بخشی از شخصیت آدمی است. خانواده این ویژگی را دارد که به این خواست^۱ انسان پاسخ مثبت می‌دهد، زیرا دوست داشتن زن و شوهر بسیار خالص و بدون توقع است. آیه‌ی ۲۱ سوره‌ی مبارکه‌ی روم به همین مطلب اشاره می‌کند:

"وَجَعَلَ بَيْنَكُم مَّوَدَّةً وَ رَحْمَةً".

"خدا بین زن و شوهر محبت و مودت که از رحمت‌های الهی است قرار داد".

۱-۳-۷ تکمیل^۲ و تکامل^۳

ازدواج از جمله اموری است که آدمی را چه در بُعد مادی و چه در بُعد معنوی به سوی کمال^۴ سوق می‌دهد. زن و مرد در خانواده با استفاده از یاری‌ها، همدلی‌ها و بهره‌گیری از امکانات^۵ هم، به تکمیل و تکامل یک‌دیگر می‌پردازند.

۱-۳-۸ تولید نسل و تربیت آن

یکی از مقاصد اصلی تشکیل خانواده، ایجاد فرزند و

۱. wishes : wanted

۲. completion

۳. revolution

۴. perfection = accomplishment

به همین دلیل، خانواده نقش عمده ای در شکل دهی باورها و ارزش های کودکان دارد. مهم است بدانید که تربیت و اجتماعی کردن کودکان عمدتاً هم از طریق آموزش مستقیم و هم غیرمستقیم تحقق می یابد. به این ترتیب آن ها درست زندگی کردن را در جامعه خود یاد می گیرند.

ج) فراهم آوردن امنیت اقتصادی: خانواده

از نظر سنتی، علاوه بر مراقبت و نگهداری از کودکان و سالمندان، فرهنگ و ارزش های اجتماعی و تاریخی را از نسلی به نسل دیگر منتقل می کند و مسئول برآوردن نیازهای اقتصادی اعضای خود نیز هست.

تربیت فرزند صالح است. روایات زیادی در خصوص فرزند صالح وجود دارد و درقرآن کریم نیز از انبیاءنقل شده است که آنان از خدا فرزند صالح طلب می کردند.

فعالیت عملی ۲

حدیث، روایت، آیه یا ضرب المثلی را درخصوص فرزند صالح بنویسید.

۹-۳-۱ پیشبرد جامعه به سوی کمال و پویایی

و بالندگی

خانواده در توسعه ای جامعه ای مولّد، فعّال، رشد یابنده و گسترش دهنده ی فرهنگ انسانی بسیار اهمیت دارد.

۴ - ۱ کارکرد خانواده (وظایف خانواده)

خانواده در مقام نهادی اجتماعی، معمولاً کارکردها و وظایف گوناگونی را برعهده دارد. ماهیت این کارکردها از جامعه ای به جامعه ی دیگر و از فرهنگی به فرهنگ دیگر متفاوت است.

الف) تولیدمثل^۱: فرآیند^۲ تولید مثل و تداوم نسل از جمله مهم ترین وظایف نهاد خانواده است. این جریان که به دنبال ازدواج آغاز میشود، بقا و تداوم جامعه را در پی دارد.

ب) تربیت و اجتماعی کردن فرزندان: در

سراسر تاریخ بشر، خانواده همیشه عامل اصلی تربیت و اجتماعی کردن اولیه ی فرزندان بوده است. پس از تولد کودک، خانواده برای دوره ای نسبتاً طولانی، تنها گروهی است که با کودک تماس گسترده دارد.

۱. generation

۲. process

فرزندان، فرد را به تلاش و می دارد که این امر در بهبود وضع اقتصادی جامعه نیز تأثیر دارد.

۵ - ۱ ساختار خانواده

تغییر و تحول سریع اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی بر ساختار خانواده اثر می گذارد. به طوری که امروزه ترکیب و ساختار خانواده بسیار تغییر کرده است.

ساختار خانواده در جوامع مختلف به صورت زیر است:

الف) خانوادگی هسته ای^۱ - خانوادگی هسته ای یا خانوادگی مستقل یک واحد خانوادگی شامل زن، شوهر و فرزندان است. به این نوع خانواده، خانوادگی «زن و شوهری» نیز می گویند. در چنین خانواده هایی ارتباط خویشاوندی در کمترین حد آن صورت می گیرد.

ب) خانوادگی گسترده^۲ - خانوادگی گسترده، یک واحد خانوادگی شامل چند نسل است که با یکدیگر و به طور مشترک در یک جا زندگی می کنند، از جمله والدین، فرزندان، پدربزرگ ها، مادربزرگ ها، عمه ها، خاله ها و ... در این خانواده، نیازهای اقتصادی، اجتماعی و عاطفی اعضا را می توان با کمک گروه وسیعی از خویشاوندان برآورده ساخت. این واحد خانوادگی را خانوادگی «هم خون^۳» نیز می گویند.

خانواده، مهم ترین عامل انتقال ارزش ها و اجتماعی کردن کودکان، به حساب می آید. از این رو، استحکام و پایداری آن و برقراری روابط مناسب بین پدر و مادر، در انتقال ارزش ها و اجتماعی کردن کودکان نقشی ارزنده دارند.

در عصر حاضر، کارکرد خانواده در جوامع پیشرفته، اماغیر مذهبی، به دنبال تفکیک وظایف نهادها، بسیار کاهش یافته و اصالت خود را از دست داده است. اما کارکردهای خانواده در بینش اجتماعی اسلام بسیار اهمیت دارد و عبارت اند از:

۱-۴-۱ کارکرد طبیعی

خانواده نیازهای طبیعی و غریزی فرد را تأمین می کند.

۱-۴-۲ کارکرد عاطفی

خانواده کانون گرم محبت است.

۱-۴-۳ کارکرد تربیتی

روح و روان کودک با شخصیت او در خانواده شکل می گیرد.

۱-۴-۴ کارکرد اجتماعی

زندگی خانوادگی، فرد را برای زندگی اجتماعی آماده می سازد و انتقال دهنده ی ارزش های جامعه به اوست.

۱-۴-۵ کارکرد اخلاقی

جامعه ای که در آن خانواده محترم است از نظر اخلاقی سالم تر است.

۱-۴-۶ کارکرد اقتصادی

مسئولیت تأمین معاش همسر و مخارج خانه و

۱.nuclear family
۲.extended family
۳.consanguine family

به آن «**خانواده‌ی مادر- سالاری**» گویند و به خانواده‌ی مقابل آن «**خانواده‌ی پدر- سالاری**» گویند.

ج (خانواده‌ی ستاکی^۲ - به‌نوعی دیگر از خانواده، که میانجی خانواده‌ی هسته‌ای و خانواده‌ی گسترده است، خانواده‌ی ستاکی یا خانواده‌ی دودمانی می‌گویند. در این نوع خانواده، پدر و یکی از پسران او در خانواده‌ی اصلی می‌مانند و بقیه- ی فرزندان برای خود خانواده‌های مستقلی تشکیل می‌دهند. ولی هیچ‌یک از پسران رابطه‌ی خود را با خانواده‌ی اصلی قطع نمی‌کند. اگر فرزندی که با پدر زندگی می‌کند فوت کند، یکی دیگر از پسران دست از زندگی مستقل می‌کشد و به خانواده‌ی پدری می‌پیوندد. چنین خانواده‌هایی با مرگ پدر و مادر از هم گسیخته نمی‌شوند و شروع و پایانی برای آن‌ها نمی‌توان مشخص کرد.

در خانواده‌ی گسترده معمولاً پدر و مادر به یک اندازه اهمیت ندارند و به همین دلیل فرزندان گاهی به خانواده‌ی پدر و گاهی به خانواده‌ی مادر وابستگی دارند. خانواده‌ی گسترده، برحسب آن که به زن یا شوهر وابسته باشد، دو صورت به خود می‌گیرد: **خانواده‌ی مادری و خانواده‌ی پدری**. هر یک از این دو اقسامی دارند مانند: **خانواده‌ی مادر- تباری، خانواده‌ی پدر- تباری، خانواده‌ی مادر- بومی، خانواده‌ی پدر- بومی، خانواده‌ی مادر- نامی، خانواده‌ی پدر- نامی**.

خانواده‌ی مادر- تباری، خانواده‌ی گسترده‌ای است شامل مادر، پدر، دختران و پسران و فرزندان دختران. پدر در امور خانواده دخالتی ندارد و برادر مادر (دائی)^۱ رئیس خانواده به شمار می‌رود.

خانواده‌ی پدر- تباری، خانواده‌ی گسترده‌ای است که مادر در آن اهمیتی ندارد و از پدر، مادر، پسران، دختران و فرزندان پسر تشکیل می‌شود. به خانواده‌ی **مادر- تباری** که نام فرزندان از نام مادر گرفته شود **مادر- نامی**، و به خانواده‌ی **پدر- تباری** که فرزندان نام پدر را می‌گیرند **پدر- نامی** می‌گویند. هم چنین اگر خانواده در محل اقامت اولیه‌ی مادر سکونت کند **مادر- بومی** و اگر در اقامت گاه پدر سکونت کند، خانواده‌ی **پدر- بومی** شمرده می‌شود. خانواده‌ی ای که از نوع خانواده‌ی مادر- تباری و مادر- بومی و مادر- نامی باشد، توسط مادر اداره می‌شود که

فعالیت عملی ۴

شما در چه نوع خانواده‌ای زندگی می‌کنید. ساختار خانواده‌ی خود را با ساختار خانواده‌ی دوستانتان مقایسه کنید و تفاوت‌ها و شباهت‌ها را بنویسید.

۱-۶ مفهوم فرهنگ^۱

فرهنگ به شیوه‌ای از زندگی گفته می‌شود که اعضای یک جامعه آن را فرا می‌گیرند، به آن عمل می‌کنند و آن را از نسلی به نسل دیگر انتقال می‌دهند. انسان با فرهنگ جامعه‌ی خود، موجودی اجتماعی بار می‌آید، با مردم اطراف خود هم‌رنگ و هماهنگ می‌شود و با مردم جوامع دیگر متفاوت می‌شود و تمایز می‌یابد.

«فرهنگ» نظام مشترکی از باورها، ارزش‌ها، رسم‌ها، رفتارها و مصنوعات است که اعضای یک جامعه به کار می‌برند، تا خود را با جهانشان تطبیق دهند و با یک‌دیگر ارتباط برقرار کنند. هم‌چنین از راه آموزش و پرورش آن‌ها را از نسلی به نسل دیگر انتقال دهند.

تعاریف دیگر فرهنگ عبارت‌اند از:

– مجموعه‌ی آداب و رسوم، سنت‌ها و ارزش‌های یک ملت؛

– مجموعه‌ی ویژگی‌های رفتار اکتسابی اعضای یک جامعه‌ی خاص؛

– شیوه‌ی زندگی اعضای یک جامعه، مانند نحوه‌ی

لباس پوشیدن، نوع برگزاری مراسم مذهبی و مراسم ازدواج، سرگرمی‌های مربوط به اوقات فراغت و ... که در واقع فرهنگ مردم گفته می‌شود.

۱-۶-۱ فرهنگ مردم^۲

فرهنگ و دانش عامه است شامل باورها، شیوه‌ی زندگی (غذا خوردن، لباس پوشیدن و ...) آداب و رسوم عزاداری، مراسم عروسی و ...

۱-۶-۲ پاره فرهنگ^۳

به شیوه‌ی زندگی گروهی از مردم گویند که در درون یک فرهنگ بزرگ تر قرار دارد. پاره فرهنگ یا خرده فرهنگ شامل روش‌ها، بینش‌ها، ارزش‌ها و شیوه‌های رفتار است که در گروه‌های کوچک از یک جامعه جریان دارد و موجب تفاوت‌های فکری و رفتاری آن‌ها با یک‌دیگر می‌شود. پس به شیوه‌ی زندگی گروهی درون فرهنگ بزرگ‌تر که از برخی جهات با آن هم‌سان و از پاره‌ای جهات با آن متفاوت است، پاره فرهنگ می‌گویند.

شاید در وهله‌ی نخست به نظر برسد که فرهنگ و جامعه مفهوم یک‌سانی دارند اما این طور نیست. جامعه به گروهی از اشخاص گفته می‌شود که به منظور تولید در منطقه‌ای معین زندگی می‌کنند، با هم مصالح مشترکی دارند و دست کم در بخشی از یک فرهنگ سهیم‌اند. جامعه یعنی مردم و فرهنگ یعنی رفتار مردم. جامعه‌شناسی از نظر تاریخی خویشاوندی نزدیکی با مردم‌شناسی دارد. مردم‌شناسی پدیده‌ای فرهنگی

۱. culture
۲. society
۳. folklore
۴. subculture

را مطالعه می‌کند و جامعه‌شناسی به بررسی پدیده‌های اجتماعی می‌پردازد. جامعه‌شناسی مطالعه‌ی جامعه و مردم‌شناسی مطالعه‌ی فرهنگ است. در تبیین هر پدیده‌ی اجتماعی همکاری مردم‌شناسی و جامعه‌شناسی ضروری است.

بیشتر بدانید

جامعه‌شناسی^۱ علم مطالعه‌ی زندگی اجتماعی انسان‌ها و کنش متقابل میان آن‌هاست.

۷- ۱ مفهوم عُرف^۲ و آداب و رسوم^۳

عُرف به باورهای اخلاقی جامعه در خصوص درست و نادرست، بد یا خوب گفته می‌شود. عرف با قوانین اجتماعی یا مذهبی جامعه عجین شده است و سرپیچی از آن مجازات قانونی در پی دارد، مانند تجاوز به مال دیگران، رشوه‌خواری و... اما آداب و رسوم شامل عقاید، عادات، تفکرات و خصوصیات هر ملت است که از طریق آن می‌توان روحیه‌ی خاص آن ملت را شناخت. رعایت نکردن آداب و سنن مجازاتی به دنبال ندارد اما فرد با زیر پا گذاشتن آن سرزنش و استهزا و گاهی مطرود می‌شود. مانند آداب غذاخوردن، پذیرایی از میهمان، شیوه‌های گذران اوقات فراغت، لباس پوشیدن و... تفاوت دیگر عرف با آداب و رسوم آن است که آداب و رسوم ممکن است تنها به بخشی از جامعه، مانند گروه‌های سنی خاص، گروه‌های قومی یا افراد یک جنس (زن و مرد) اختصاص داشته باشد.

فعالیت عملی ۵

مشخص کنید کدام یک از موارد زیر در جامعه‌ی ما رسم و کدام یک عرف محسوب می‌شود:

— پس از تولد فرزند باید بر او نام گذاشت و برای او شناسنامه گرفت.

— در مراسم ازدواج، خطبه‌ی عقد را باید عاقد قرائت کند.

— در مراسم عزاداری، باید لباس سیاه پوشید.

— برای مراسم نوروز باید خانه تکانی کرد.

۸ - ۱ آداب و رسوم رایج در ایران

کشور ما کشوری پهناور با فرهنگی غنی است. مردم این کشور هر یک بنا بر ذوق و سلیقه^۴ و طبیعت منطقه‌ای که در آن زیست می‌کنند برای برگزاری سنت‌های کهن، آداب خاص خود را دارند. این آداب خاص شیوه‌ی زندگی گروهی در درون فرهنگ بزرگ‌تر است که از برخی جهات با آن هم‌سان و از پاره‌ای جهات با آن متفاوت است، به این آداب خاص پاره‌فرهنگ یا خرده فرهنگ می‌گویند.

به دلیل وسعت ایران و رواج پاره‌فرهنگ‌های گوناگون در این گستره‌ی پهناور، گاهی به آدابی برمی‌خوریم که ویژه‌ی منطقه‌ای خاص است. به طور کلی بسیاری از آداب و رسوم رایج در کشور به دلیل تسلط فرهنگ ایرانی از دیرباز میان اقوام مختلف

۱. sociology

۲. شناختگی، آنچه در میان مردم معمول و متداول است.

۳. آیین، روش، قاعده، قانون، عادت، خوی. (روشی که قانون آن را در روابط افراد معتبر می‌داند).

۴. taste = tact

صنعت نفت (۲۹ اسفند).

• **جشن‌های خانوادگی:** این جشن‌ها به مناسبت‌های مختلف خانوادگی برگزار می‌شوند، مانند، جشن نام‌گذاری کودک، جشن عقد و عروسی، مراسم پاگشایی، بازگشت از زیارت و ...

ب) مراسم سوگواری

مراسم سوگواری و عزاداری نیز در کشور ما دارای اهمیتی بسیار است و مانند مراسم جشن‌ها و اعیاد، انواع دینی - مذهبی، ملی و یا خانوادگی دارد.

• **مراسم سوگواری دینی - مذهبی:** این مراسم در ایام خاصی از سال بدون توجه به قومیت‌ها و پاره‌فرهنگ‌ها با شکوه هرچه تمام‌تر در سراسر ایران برگزار می‌شود، مانند مراسم عزاداری در ایام ماه محرم (عاشورا، تاسوعا، اربعین حسینی، شام غریبان ...)، مراسم عزاداری شهادت امام علی (ع) در ماه مبارک رمضان و ...

جامعه، مشترک بوده اما نحوه‌ی برگزاری آن‌ها در میان هر قوم با سایر اقوام تا حدی متفاوت است. همان‌گونه که فرهنگ و آداب و سنن هر ملت نزد افراد آن جامعه قابل احترام است فرهنگ و آداب و رسوم هر قوم (پاره فرهنگ) نیز برای آن قوم از احترام برخوردار است.

آداب و رسوم رایج در کشور را می‌توان به سه دسته‌ی زیر تقسیم کرد:

الف) مراسم جشن و شادمانی

ملت ایران از جمله ملت‌هایی است که زندگی مردمان آن با جشن و شادمانی پیوند فراوان داشته و به مناسبت‌های گوناگون جشن می‌گرفته و با سرور و شادمانی روزگار می‌گذرانیده است.

از میان انبوه جشن‌های مرسوم که با عقاید دینی، وضعیت اقلیمی، فرهنگی و قومی پیوند داشته و تاکنون نیز باقی مانده‌اند می‌توان به جشن‌های **دینی - مذهبی، ملی و خانوادگی** اشاره کرد.

• **جشن‌های دینی - مذهبی:** این جشن‌ها از چندین قرن پیش تاکنون با جلال و شکوه بسیار برگزار می‌شوند، مانند: مراسم برگزاری عید فطر، عید مبعث، عید قربان، عید غدیرخم، سالروز ولادت پیامبر اکرم و ائمه‌ی اطهار و ...

• **جشن‌های ملی:** برگزاری برخی از مراسم، جشن‌ها و شادمانی‌ها از دیرباز تاکنون مرسوم بوده‌اند، مانند جشن نوروز، چهارشنبه‌سوری، شب یلدا و برخی نیز مربوط به زمان معاصرند مانند جشن‌های دهی مبارک فجر (۲۲ - ۱۲ بهمن ماه)، سالروز ملی شدن

مراسم عروسی تقریباً در همه‌ی مناطق ایران شبیه یک‌دیگر است. این مراسم از مرحله-ی خواستگاری از سوی خانواده‌ی داماد آغاز می‌شود و معمولاً با برگزاری مراسم بله‌برون، عقد‌کنان، جشن عروسی و ... به پایان می‌رسد. در مراسم عقد‌کنان سفره‌ی عقد به نشانه‌ی آغاز دوره‌ی جدید در زندگی پهن می‌شود. نمادهایی که در سفره‌ی عقد استفاده می‌شوند تأکیدی بر اهمیت کانون مقدس خانواده‌است که در آن «من» و «تو» در «ما» تجلی می‌کند و معنای یابد، برای مثال:

شمع: نشانه‌ی آن است که زن و مرد برای هم می‌سوزند و کانون خانواده را روشنی می‌بخشند.

آب: نمادی^۱ است از صفا، پاکی و روشنی که باید زن و مرد برای یک‌دیگر به ارمغان بیاورند و شویندگان وجود یک‌دیگر از گناهان و تباهی‌ها باشند.

آینه: نمادی است که در کانون خانواده «من‌ها» و «منیت‌ها» محکوم می‌شوند و زن و شوهر هر دو در یک آینه یک‌دیگر را می‌نگرند.

• **مراسم سوگواری ملی:** این مراسم به مناسبت شهادت یا درگذشت شخصیت‌های بزرگ تاریخی و ملی و یا جمع کثیری از مردم در جنگ‌ها، بلایا، حوادث ناگوار و قیام‌ها مانند قیام خونین ۱۵ خرداد در سراسر کشور برگزار می‌شود.

• **مراسم سوگواری خانوادگی:** این مراسم را بازماندگان به علت از دست دادن عضوی از خانواده و خویشان خود برگزار می‌کنند. نحوه‌ی برگزاری این نوع مراسم عزاداری با توجه به پاره‌فرهنگ‌ها تا حدودی متفاوت‌اند، مانند مراسم خاکسپاری، مراسم سوم، هفتم، چهلم، سال و ...

ج) سایر مراسم ملی و مذهبی

علاوه بر مراسم جشن و سوگواری، مراسم دیگری نیز در میان مردم ایران رواج دارد که از باورهای دینی، ملی، قومی و ... سرچشمه می‌گیرد، مانند آداب ماه مبارک رمضان، زیارت اماکن متبرکه و اهل قبور، آداب نذر کردن، مناسک حج، بزرگداشت شخصیت‌های مهم، مانند حافظ یا گرامی داشت یاد و خاطره‌ی برخی از وقایع مهم تاریخی، مذهبی و ملی.

چند نمونه از آداب و سنن رایج در کشور

• مراسم عروسی

مراسم ازدواج موجبات برخورد، آشنایی و ارتباط دو گروه بزرگ خویشاوند را از عروس و داماد، که از این پس خویشی سببی یافته‌اند، فراهم می‌کند. از این رو قوام و استحکام اجتماعی می‌افزاید و هم به نوعی تضمین بقای خانواده‌ی نوپا را موجب می‌شود.

۱. symbol

در بسیاری از مناطق کشور به ویژه جوامع روستایی، «مهریه» و «جهیزیه» نشانه‌ی منزلت اجتماعی خانواده‌های دختر و پسر است.

• آیین‌های نوروزی

نوروز بزرگ‌ترین جشن باستانی ایرانیان است که با آغاز فصل بهار مقارن است. انگیزه‌ی پیدایش جشن نوروز برای آفریده شدن آدمیان است. بعضی از آیین‌های نوروزی قبل از فرارسیدن آن انجام می‌شود، مانند خانه‌تکانی و سبز کردن سبزه و بعضی از مراسم نوروزی پس از تحویل سال و آغاز سال جدید اجرا می‌شود مانند مراسم دید و بازدید و آیین سیزده به در.

خانه تکانی

ایرانیان اعتقاد دارند که باید با پاکیزگی به استقبال سال جدید رفت. ایرانیان باستان بر آن بودند که چون ارواح در گذشتگان در نوروز به خانه برمی‌گردند پس باید خانه را پاکیزه کرد. از این رو مردم سراسر ایران برای بزرگ‌داشت آیین نوروز، از نخستین روزهای اسفندماه نظافت خانه و لوازم آن را آغاز می‌کنند و معمولاً تمام افراد خانواده در این کار مشارکت دارند.

سبز کردن سبزه

مردم، معمولاً از نیمه‌ی اسفندماه دانه‌های گندم، عدس، شاهی، ماش و... را در ظرف خاصی می‌ریزند و آب می‌دهند و مراقبت می‌کنند تا سبز شوند.

عسل: نشانه‌ی روزی حلال است که با سعی و تلاش به دست آمده است تا زن و مرد با قناعت، ساده‌زیستی و ارج نهادن به زحمات یک‌دیگر کام خانواده را شیرین کنند.

قند: ساییدن دو کله قند بر سر عروس و داماد، نشانه‌ی آن است که از دهان خانواده‌ها تنها شهد و شکر بیرون می‌ریزد، مانند ریزه‌های قند.

علاوه بر این بر سر سفره‌ی عقد، قرآن، نان، پنیر و سبزی به نشانه‌ی برکت و روزی، تخم‌مرغ به نشانه‌ی باروری و تولد فرزند سالم، گل به نشانه‌ی شادی و طراوت و ... می‌گذارند.

این نمادها بر سفره‌ی عقد نشانه‌ی آرامش، تداوم و استحکام زندگی خانوادگی است.

در برخی از مناطق کشور مرسوم است که پس از عروسی، خانواده‌های عروس و داماد زوج جوان را دعوت می‌کنند تا باب رفت و آمد گشوده شود و آنان نیز در شبکه‌ی گسترده‌ی روابط خویشاوندی در آیند (مراسم پاگشایی). مثلاً در لرستان، مرسوم است یک هفته پس از عروسی، خانواده‌ی عروس به دیدار او می‌آیند و تازه عروس را به خانه‌ی پدر می‌برند. نوعروس به مدت یک هفته در خانه‌ی پدر می‌ماند و سپس با دریافت هدیه‌هایی از پدر و سایر اعضای خانواده، که به «باووانی» (پدرانه) معروف است، نزد همسرش باز می‌گردد.

سیزده به در^۱

پایان بخش آیین نوروزی، جشن سیزده به در است که در روز سیزدهم فروردین برگزار می‌شود. در این روز تمام افراد خانواده همراه اقوام و دوستان به خارج از خانه و دامن طبیعت پناه می‌برند و سبزه‌ی خود را در جوی آب یا رودخانه می‌اندازند و به شادی و تفریح می‌پردازند. از این روسیزده به در را «روز طبیعت» نیز نام‌گذاری کرده‌اند.

• مراسم شب یلدا

بنشینند و بلندترین شب سال را با خشنودی و خرسندی سپری کنند.

تقریباً تمام آداب این شب مصداق زایش خورشید است. از جمله میوه‌هایی که در این شب استفاده می‌شود، برای مثال: هندوانه، میوه‌ی فصل گرم است و سرخی داخل آن نماد خورشید است. در قدیم مردم بر این باور بودند که با خوردن هندوانه در سراسر چله‌ی بزرگ و کوچک سرما و بیماری بر آن‌ها غلبه نخواهد کرد.

در برخی از مناطق کشور مانند شیراز مردم در شب یلدا سفره‌ی هفت‌سین می‌گسترانند و در آن انواع مختلف تنقلات مانند آجیل، خرما و میوه‌هایی مانند انار^۲ و هندوانه را می‌چینند.

شب یلدا (سی‌ام آذرماه) طولانی‌ترین شب سال است و از این شب به بعد بر ساعات روز افزوده می‌شود و به تدریج روزها بلندتر می‌شوند. واژه‌ی یلدا به معنی ولادت است و منظور شبی است که به پایان رسیده و خورشید روشنایی خود را آغاز کرده است. یلدا جشنی خانوادگی است و شاید یکی از دلایل ماندگاری‌اش نیز همین است. در این شب مردم اشعار حافظ را با نیت به‌روزی و شادکامی می‌خوانند. در برخی از نقاط نیز شاهنامه‌خوانی رواج دارد. بازگویی خاطرات و قصه‌های پدر بزرگ‌ها و مادر بزرگ‌ها نیز چنین شبی را در خانواده‌ی ایرانی دلپذیرتر می‌کند. همه‌ی این‌ها ترفندهایی است تا خانواده‌ها دور هم

۱. ابوریحان می‌گوید: روز سیزده روزی خجسته است زیرا ایرانیان دوازده روز از فروردین‌ماه را به یاد دوازده ماه از سال به برگزاری جشن و دید و بازدید می‌پردازند و در روز سیزدهم برای سپاسگزاری به درگاه خداوند و آماده شدن برای کار در سال نو به دیدار طبیعت می‌روند.
۲. انار به سبب پرده بودنش نماد زاینده‌گی و باروری است.

• آداب ماه رمضان

برخی از آداب ماه رمضان عبارت‌اند از:

خوش آمد ماه رحمت

مردم بسیاری از نقاط کشورمان چنان به استقبال ماه رمضان می‌روند که گویی میهمان عزیزی را استقبال می‌کنند. برای مثال، در اغلب روستاها و شهرستان‌هایی که دیوار خانه‌ها کاه‌گلی یا گچی است، دیوارها را برای ماه رمضان کاه‌گل تازه می‌مالند یا با گچ و خاک مخصوص (گل یزد) سفید می‌کنند. هم‌چنین، در اصطهبانات فارس، کسانی که دیوارهای خانه‌شان گچی است به وسیله‌ی پارچه‌ای که بر سر چوب بلندی

تصویری که از ماه مبارک رمضان در باورها و فرهنگ عامه‌ی مردم وجود دارد با پاره‌ای از آداب و رسوم یا باورها و پاره‌فرهنگ‌ها همراه شده و در هر استان و شهری ویژگی خاصی پیدا کرده است. فریضه‌ی الهی روزه گرفتن در ماه رمضان که نزد هر مسلمانی ارزشمند و لازم‌الاجراست با آدابی همراه است. این آداب را می‌توان در نحوه‌ی برپایی آن، آداب سحر و افطار، اطعام، عبادات و مناجات مخصوص این ماه جست‌وجو کرد.

می‌بندند، گرد و خاک دیوارها را می‌گیرند. دیوارهای کاه‌گلی را هم کاه‌گل می‌مالند تا دوده و رنگ تیره‌ی دیوار از بین برود.

نظافت در ماه مبارک رمضان تنها به خانه‌ها محدود نمی‌شود. مساجد، تکایا، حسینیه‌ها، حجره‌ها، دکان‌ها و اماکن عمومی نیز در این ماه نظیف و پاکیزه می‌شوند. جوانان هر محل در نظافت مساجد و تکیه‌ها شرکت می‌کنند و این کار را ثواب می‌دانند. کف مساجد و تکایا را اغلب با زیلو، قالی و قالیچه، که از خانه‌های اطراف به امانت می‌گیرند، فرش می‌کنند. دیوارها را با پارچه‌های سبز و سیاه که به آیات قرآن، روایات و اشعار مذهبی مزین شده، می‌پوشانند. سقف مساجد را با آئینه و شمعدان و چلچراغ و شاخه‌های سرو و کاج و شمشاد آذین می‌بندند. در بسیاری از آبادیها، از جمله قمصر کاشان، زنان نیز در نظافت مساجد و تکایا شرکت میکنند و دسته جمعی به آب و جاروی مسجد، شستن ظروف و آماده ساختن وسایل پذیرایی برای ماه رمضان می‌پردازند.

مراسم آشتی کنان قبل از ماه رمضان

یکی از رسوم پسندیده، آشتی و ایجاد الفت میان افرادی است که به دلیلی از یک‌دیگر کدورتی در دل دارند. این رسم پسندیده قبل از فرا رسیدن ماه رمضان از واجبات است و عقیده بر آن است که اگر کسی روزه بگیرد در حالی که از بستگان یا برادر و خواهر دینی خود کدورتی در دل داشته باشد ثواب کامل نخواهد برد. این رسم در همه‌ی شهرها و روستاها کم و بیش وجود دارد. هم‌چنین مردم هر محل از چند روز

قبل از ماه مبارک رمضان به عیادت بیمار می‌روند و برای او هدایایی می‌برند و او را به حق این ماه عزیز و پربرکت دعا می‌کنند تا حالش خوب شود.

پیشواز ماه مبارک رمضان

در بسیاری از مناطق کشور رسم بر این است که مردم دو تا سه روز قبل از فرارسیدن ماه مبارک رمضان روزه‌ی پیشواز می‌گیرند.

• آداب سوگواری عاشورا و تاسوعا

مراسم عزاداری ماه محرم در روز نهم محرم (تاسوعا)، نخستین روز رویارویی امام حسین (ع) و یارانش با لشگریان یزید بن معاویه در خاک کربلا، شدت می‌یابد و در روز دهم محرم (عاشورا)، با به شهادت رسیدن آن حضرت و یارانش به اوج می‌رسد. سوگواری ماه محرم از صدها سال پیش تاکنون در کشورهای مسلمان، به ویژه در ایران و عراق که اکثریت مردم شیعه‌اند، با شور و حرارت خاصی برگزار می‌شود. شیعیان با شرکت در مراسم عزاداری امام حسین (ع)، آیین شهادت در راه حق را بزرگ می‌دارند. زنده نگه داشتن ماه محرم و صفر در طول تاریخ همواره زمینه‌ساز استقامت مسلمانان در برابر ظلم و ستم بوده است.

• تعزیه خوانی

تعزیه در لغت به معنی سوگواری و عزاداری است. تعزیه نمایشی است برای بازگو کردن سوز و گداز واقعه‌ی عاشورا. به کمک تعزیه‌خوانی در ماه محرم، فریاد مظلومیت امام حسین (ع) و یارانش در طول سالیان بسیار به گوش عالمیان رسیده است. امروزه تعزیه در بخشی از هنر نمایشی یعنی «نمایش مذهبی» جای گرفته است.

تعزیه در طول سال‌ها در بیداری و آگاهی مردم نقش مؤثری داشت، زیرا از زندگی و سرگذشت پیشوایان اسلام، جهاد، شهادت و فداکاری صحبت می‌کرده است. از مهم‌ترین و معروف‌ترین تعزیه‌ها، نمایش‌هایی است که معمولاً در دهه‌ی اول محرم در خصوص «شهادت مسلم»، «شهادت دو طفل مسلم»، «مدینه الوداع»، «حجّة الوداع»، «رسیدن امام به کربلا»، «شهادت علی اکبر و حضرت قاسم (ع)»، «شهادت حضرت ابوالفضل عباس (ع)» و سرانجام «شهادت امام حسین (ع)» برگزار می‌شود.

گفت‌وگو در تعزیه به صورت شعر است. علامت شروع تعزیه، نواختن طبل همراه شیپور است که آهنگ خاص آن هرگز از ذهن مردم بیرون نمی‌رود.

• نذورات

نذر کردن برای گرفتن حاجت از قدیم رواج داشته و هنوز نیز در جای جای کشور عزیزمان به صورت‌های مختلف رایج است، که می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

قربانی کردن: علاوه بر قربانی کردن گوسفند در

عید قربان، مرسوم است در موارد سختی و گرفتاری و بیماری نیز گوسفند، بز یا خروس قربانی و در بین مردم مستمند توزیع شود.

سفره انداختن: مرسوم است افراد برای حل

مشکلات مختلف خود به یکی از ائمه‌ی اطهار (ع) متوسل می‌شوند و نذر می‌کنند. چنانچه مشکل آن‌ها برطرف شود سفره‌ای پهن کنند و بسته به نوع سفره، غذاهای مختلفی بر آن بگذارند. معمولاً افراد، آشنایان خود را دعوت می‌کنند تا به شکر برآورده شدن حاجت‌شان هم از غذاهای سفره بهره‌مند شوند و هم به آنچه در مدح ائمه‌ی اطهار خوانده می‌شود، گوش جان بسپارند. مانند سفره‌ی امام زمان (عج) که بر آن غذاهایی مانند کاجی، حلوا، پنیر، ماست، گردو و نبات و شیرینی می‌گذارند یا سفره‌ی حضرت ابوالفضل (ع) که معمولاً سفید رنگ است و بر آن غذاهایی مانند آش رشته، ماست، کاجی، حلوا، پنیر، خرما، عدس پلو و نان گذاشته می‌شود.

از دیگر نذورات رایج می‌توان به موارد زیر اشاره

کرد:

- آش نذری: نذر کردن انواع آش برای حل

مشکل

- بست نشستن: بست نشستن فرد حاجت‌مند در

زیارتگاه‌ها

چکیده

خانواده، قدیمی‌ترین نهاد اجتماعی است که از بدو پیدایش بشر وجود داشته و در طول زمان متحول شده است. نهاد خانواده از زیربنایی‌ترین نهادها برای استحکام، قوام و دوام جامعه است زیرا جامعه‌ی سالم و متعادل در گرو خانواده‌ی سالم و متعادل است. از نظر اسلام، خانواده کانون آرامش، رشد و تعالی اعضای آن است و حفظ، نگهداری و تربیت صحیح فرزندان، وظیفه‌ی اصلی خانواده محسوب می‌شود.

خانواده در حالی که در جوامع غربی بیش‌ترین تغییر را در جهت دور شدن اعضای خود از هم داشته است، در جوامع اسلامی، هنوز خوشبختانه قداست و اهمیت خود را حفظ کرده است.

- افراد هر جامعه دارای فرهنگی مشترک‌اند که از طریق آن با یک‌دیگر ارتباط می‌یابند. «فرهنگ» به شیوه‌ی زندگی، زبان، دین، آداب و رسوم و تفکرات یک جامعه گفته می‌شود. افراد هر جامعه از طریق پذیرش و حفظ فرهنگ و انتقال آن به نسل‌های بعدی به تداوم و بقای جامعه‌ی خود کمک می‌کنند.

- آداب و رسوم یکی از عناصر فرهنگی مهم جامعه است که با توجه به پاره‌فرهنگ‌های گوناگون در کشور پهن‌آور ما ممکن است در جای‌جای آن با اندکی تفاوت اجرا شوند اما برگزاری و حفظ آن‌ها به پیوند و هم‌بستگی افراد جامعه کمک می‌کند.

فعالیت عملی ۶

ضمن هماهنگی با هنرآموز خود در گروه‌های پنج نفری، یکی از رسوم رایج در جامعه را انتخاب کنید و فلسفه‌ی پیدایش و نمادهای مربوط به آن رسم را در گزارشی پنج صفحه‌ای به کلاس ارائه دهید.

آزمون پایانی نظری واحد کار اول

- ۱- اهمیت خانواده در جامعه چیست؟
- ۲- کارکرد خانواده از نظر اسلام چیست؟
- ۳- نقش خانواده را در تربیت و اجتماعی کردن فرزندان توضیح دهید.
- ۴- تفاوت خانوادگی هسته‌ای و خانوادگی گسترده را شرح دهید.
- ۵- آداب و رسوم با فرهنگ جامعه چه تفاوتی دارد؟

آزمون پایان عملی واحد کار اول

درباره‌ی یکی از رسوم رایج در منطقه‌ی خود که جنبه‌ی خرافی دارد تحقیق کنید و نتیجه را در یک صفحه گزارش دهید.

نیازهای خانواده

انتظار می‌رود هنرجو پس از گذراندن این واحد کار بتواند به هدف‌های زیر دست یابد:

۱. نیاز را تعریف کند.
۲. تفاوت نیازهای واقعی را از نیازهای غیر واقعی (کاذب) توضیح دهد.
۳. نیازهای جسمی خانواده را بیان کند.
۴. نیازهای روانی خانواده را بیان کند.
۵. نیازهای اقتصادی خانواده را شرح دهد.
۶. نیازهای اجتماعی را شرح دهد.
۷. نیازهای خانواده را اولویت‌بندی کند.
۸. انواع حمایت‌های اجتماعی را (هنگام نیاز به کمک) توضیح دهد.

پیش آزمون واحد کار دوم

۱. کدام یک از جملات زیر صحیح است؟
 - الف) نیاز آن چیزی است که دوست داریم داشته باشیم.
 - ب) نیاز آن چیزی است که وجودش برای ادامه‌ی حیات و زندگی لازم است.
 - ج) نیاز آن چیزی است که آرزویش را داریم.
 - د) نیاز آن چیزی است که زندگی ما را بهبود می‌بخشد.
۲. کدام یک از نیازهای زیر جزو نیازهای فیزیولوژیک می‌باشد؟

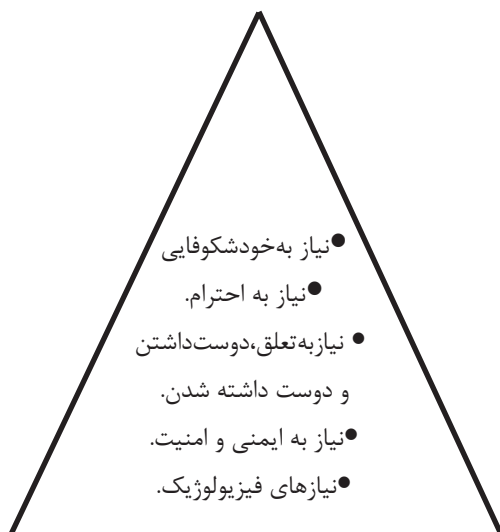
الف) تعلق	ب) محبت	ج) امنیت	د) تغذیه
-----------	---------	----------	----------
۳. در صورت نیاز به مشورت در خصوص مشکلات تحصیلی باید به چه کسی مراجعه کرد؟

الف) خانواده	ب) مدیر مدرسه	ج) مشاور متخصص	د) مربی
--------------	---------------	----------------	---------
۴. کدام یک از موارد زیر از نیازهای مهم اجتماعی خانواده است و موجب رشد، نشاط، سلامت و تعالی افراد خانواده می‌شود؟

الف) احترام	ب) آموزش و بهداشت	ج) ورزش	د) اوقات فراغت
-------------	-------------------	---------	----------------
۵. چه کسی در برآورده ساختن نیازهای فراغتی افراد، بیش‌ترین سهم را دارد.

الف) مربی	ب) مشاور	ج) همسالان	د) خانواده
-----------	----------	------------	------------

هوا و ... تأمین نشود، او نمی تواند به مسائل دیگر توجه کند، ولی هنگامی که این نیاز برطرف شد، نیازهای دیگر مانند نیاز به ایمنی و امنیت، تعلق، احترام و در بالاترین سطح، نیاز به خودشکوفایی مطرح می شود (برای آگاهی بیش تر به واحد کار دوم از پودمان بهداشت روانی در خانواده صفحه ی ۱۸ مراجعه کنید).

سلسله مراتب نیازهای انسانی بر پایه

نظریه ی مازلو

۲-۲- نیازهای فیزیولوژیک یا جسمی

نیازهای جسمی انسان عبارت اند از آب، هوا، نور، غذا، پوشاک و تأمین سلامت جسمی انسان در گرو دسترسی به خدمات اساسی، مانند آب آشامیدنی سالم، خدمات بهداشتی و درمانی، وسایل رفت و آمد، خدمات ایمنی در مقابل حوادث و خطرات طبیعی (سیل، زلزله، حمله ی حیوانات و ...) و اجتماعی (جنگ، قحطی، فقر و ...) است. بنابراین، آگاهی افراد خانواده به ویژه پدران و مادران در خصوص چگونگی تأمین نیازهای جسمی

« خانواده » اولین نهادی است که وجودش برای تأمین نیازهای حیاتی، عاطفی و ... اعضای خود و نیز بقای جامعه لازم و ضروری است. خانواده علاوه بر حفظ بقای نسل و پرورش کودک، وظایف متعدد و پیچیده ی دیگری، مانند فعالیت های آموزشی، اجتماعی، اقتصادی و ... نیز بر عهده دارد.

۲-۱ مفهوم نیاز و سلسله مراتب آن

نیاز یکی از عواملی است که باعث بروز رفتار خاص در انسان ها می شود. اگر چه ممکن است رفتارها و فعالیت های افراد با یک دیگر متفاوت باشند، اما در همه ی آن ها عامل خاصی باعث شروع رفتار خاصی می شود. به چنین عواملی که باعث رفتاری خاص می شود «نیاز» گفته می شود.

آبراهام مازلو^۱، دانشمند و روانشناس معروف، نیازهای انسان را به صورت زیر رتبه بندی کرده است. براساس نظریه ی او انسان ها پنج دسته نیاز فطری به شرح زیر دارند:

۱. نیازهای فیزیولوژیک

۲. نیاز به ایمنی و امنیت

۳. نیاز به تعلق، دوست داشتن و دوست داشته شدن

۴. نیاز به احترام

۵. نیاز به خودشکوفایی

مازلو معتقد است نیازهای اساسی انسان، مانند هرم زیر دارای سلسله مراتبی از پایین به بالا است. یعنی تا زمانی که نیازهای فیزیولوژیک انسان مانند غذا، آب،

۱. A. Maslow

اعضای خود همانند تغذیه‌ی مناسب، ورزش، بهداشت و ... از اولویت برخوردار است، زیرا خانواده مسئول تشخیص و تأمین نیازهای جسمی اعضای خود است.

فعالیت عملی ۱

فهرستی از نیازهای جسمی خانواده‌ی خود را بنویسید.

.....

.....

.....

۳- ۲ نیازهای روانی

همان‌طور که گفته شد، خانواده مهم‌ترین کانون تأمین‌کننده‌ی نیازهای جسمی و روانی فرد است. نیازهای روانی مانند نیازهای جسمی، در رفتار و زندگی انسان نقشی اساسی دارند. شناخت این نیازها و پاسخ مناسب به آن‌ها نقش مهمی در سلامت و بهداشت روانی فرد ایفا می‌کند. خانواده پس از ارضای نیازهای جسمی باید نیازهای روانی اعضای خود را برطرف کند. از مهم‌ترین نیازهای روانی انسان، نیاز به ایمنی و امنیت در محیط خانواده است. هر انسانی نیاز دارد در فضایی امن، آرام و سازنده که در آن احساس خطر نکند و ترسی نداشته باشد زندگی کند. نیاز به تعلق، دوست داشتن و دوست داشته شدن نیز یکی دیگر از نیازهای انسان سالم است. انسان سالم نیاز دارد به گروه خاصی از افراد تعلق داشته باشد. هم دوست بدارد و هم دوستش بدارند. نیاز به احترام نیز از دیگر نیازهای

روانی انسان است. هر انسانی نیاز دارد به خود و دیگران احترام بگذارد و او را محترم شمارند.

در رأس هرم مازلو نیاز به خودشکوفایی قرار دارد که یکی از مهم‌ترین نیازهایی است که در خانواده تأمین می‌شود. یعنی خانواده باید محیطی را فراهم کند که هر یک از اعضای آن بتواند قابلیت‌ها، توانایی‌ها و استعدادهای خود را بروز دهد و به تحقق درآورد. به علاوه در خانواده زمینه‌ی رشد ارزش‌های درونی و اخلاقی، ایمان به خداوند و اعتقادات مذهبی فراهم می‌شود. در خانواده‌ی سالم، ایمان و اعتقادات مذهبی در زندگی روزمره‌ی اعضای آن جریان دارد. در چنین خانواده‌ای، پدر و مادر الگوی مناسبی برای رشد و تعالی اخلاقی در فرزندان خود هستند.

فعالیت عملی ۲

فهرست نیازهای روانی خانواده‌ی خود را بنویسید. خانواده‌ی شما چه اندازه در تأمین نیازهای روانی اعضای خانواده‌تان موفق بوده است.

۴- ۲ نیازهای اقتصادی

یکی از مهم‌ترین وظایف خانواده آن است که بتواند علاوه بر تأمین نیازهای زیستی مانند غذا، مسکن و پوشاک، سایر نیازهای اساسی اعضای خود را مانند آموزش، بهداشت، درمان و ... را نیز برطرف کند. بنابراین، انتظار می‌رود خانواده از زمان شکل‌گیری، توانایی لازم را برای تأمین معیشت اعضای خود داشته باشد. از این رو لازم است سرپرست خانواده شغلی مناسب برای تأمین معاش خانواده داشته باشد.

سرپرست خانواده نیز برای دست یافتن به شغل مناسب نیاز به کسب مهارت و آموزش دارد. بنابراین زوج‌های تحصیل کرده راحت‌تر می‌توانند به مشاغل مناسب دست یابند و با مسائل و مشکلات زندگی مواجه شوند. باید توجه داشت نیازها، درآمدها و هزینه‌های خانواده در طول زمان تغییر می‌کنند. زوج‌های جوان ممکن است در دوره‌ی جوانی به دلیل تجربه‌ی کاری کم و اندوخته‌ی ناکافی، درآمد قابل توجهی نداشته باشند، اما در دوره‌ی میان سالی درآمد افراد بالاتر می‌رود زیرا دانش و تجربه‌ی لازم را در کار کسب کرده‌اند و امکان داشتن درآمد حاصل از دارایی (پس‌انداز و ...) را هم دارند. البته، در دوره‌ی سالمندی، معمولاً درآمد افراد به دلیل کاهش توان جسمی و بازنشستگی کاهش می‌یابد.

علاوه بر درآمد، نیازهای خانوادگی و به دنبال آن نیازهای اقتصادی خانواده‌ها نیز همواره در حال تغییر است. در خانواده‌ی جوان ممکن است سهم عمده‌ی درآمد صرف تأمین نیازهای آموزشی و تربیتی فرزندان، تهیه‌ی مسکن مناسب و پس‌انداز شود، اما در دوره‌ی سالمندی ممکن است سهم عمده‌ی درآمد خانواده صرف تأمین نیازهای درمانی و پرکردن اوقات فراغت شود. در بسیاری از کشورها خدمات مختلفی برای حمایت مالی از افراد ارائه می‌شود که برخی از مهم‌ترین آن‌ها به شرح زیر است:

۱. **بیمه:** بیمه نوعی حمایت مالی در مقابل خطر است. وقتی شما خانه‌ای را می‌خرید، کسی که به شما وام می‌دهد از شما می‌خواهد خانه‌ی خریداری شده را

بیمه کنید. اگر این خانه بیمه نباشد و آتش بگیرد، آن وقت خانه از بین می‌رود و تنها قسط آن برای شما باقی می‌ماند. مهم‌ترین انواع بیمه عبارت‌اند از:

بیمه‌ی اموال: اموال منقول و غیرمنقول شخصی و تجاری را در مقابل خطرات و حوادث بیمه می‌کند. **بیمه‌ی حوادث:** همان‌گونه که اموال و دارایی افراد را خطرات گوناگون تهدید می‌کند، حوادث و مخاطرات بی‌شماری نیز برای انسان پیش می‌آید.

وقوع یک حادثه می‌تواند منجر به فوت، نقص عضو، از کارافتادگی، جراحات بدنی و نیز وقوع بیکاری گردد. بیمه حوادث افراد را در طول مدت ۲۴ ساعت شبانه روز در مقابل حوادث بیمه می‌کند.

بیمه‌ی بازنشستگی: پس از پایان قرارداد، شرکت بیمه تا آخر عمر، مبلغ معین و توافق شده را به صورت ماهانه یا سالانه به بیمه‌گذار پرداخت می‌کند.

بیمه‌ی درمان: شامل پرداخت هزینه‌های ناشی از حادثه، درمان و دندانپزشکی است.

بیمه‌ی خودرو: خودرو امروز وسیله‌ای لازم برای هر خانواده است و باید برای خرید و نگهداری آن سرمایه‌ی زیادی را صرف کرد. درحالی که قیمت ارزان‌ترین وسیله‌ی نقلیه‌ی نو نیز بیش از چند میلیون تومان است، منطقی است که این سرمایه را باید در مقابل خطرهای سرقت یا تصادف بیمه کرد. بیمه‌ی خودرو سه نوع است:

بیمه‌ی شخص ثالث: بیمه‌گذار با پرداخت مبلغی حدود نیم درصد کل قیمت خودرو، آن را در مقابل جبران خساراتی که ممکن است صاحب آن

به اشخاص ثالث وارد کند بیمه می‌کند. داشتن این نوع بیمه نامه براساس قانون، اجباری است و نداشتن آن موجب پرداخت جریمه می‌شود.

بیمه‌ی سر نشین: یکی دیگر از پوشش‌های بیمه‌ای اتومبیل است که در آن خسارت صدمات بدنی (فوت، نقص عضو و هزینه معالجات پزشکی) سر نشینان وسیله نقلیه که به علت حادثه اتومبیل بیمه شده ایجاد می‌گردد، جبران می‌شود.

بیمه‌ی بدنه: خودرو را در مقابل خطرات ناشی از دزدی، حریق، انفجار و صدمه دیدن بر اثر تصادف، حمایت مالی می‌کند. هزینه‌ی این نوع بیمه حدود دو درصد ارزش خودرو است.

فعالیت عملی ۳

تحقیق کنید که خانواده‌ی شما زیر پوشش کدام یک از انواع بیمه قرار دارد. آن‌ها را فهرست کنید و در کلاس در مورد آن بحث کنید.

بازنشستگی

بازنشستگی واقعه‌ای نیست که ناگهان اتفاق بیفتد، بلکه از قبل قابل پیش‌بینی است. جوانان شاغل می‌توانند با داشتن برنامه، دوران بازنشستگی و اوقات پیری خود را به موقعیتی دلپذیر تبدیل کنند. پس از سپری شدن اوقات جوانی با کار و فعالیت، می‌توان در دوران پیری هم از زندگی مناسبی برخوردار بود. معمولاً علاوه بر بیمه‌های عمدی که دولت ارائه می‌کند، کارفرمایان هم برای موقع بازنشستگی کارمندان خود پس‌اندازهایی می‌کنند. به این ترتیب که ماهانه مبلغی از حقوق کارمندان را با اطلاع خود

آنان پس‌انداز می‌کنند تا پس از بازنشستگی به کارمند بازپرداخت شود. معمولاً خانواده‌ها علاوه بر این که از مزایای بازنشستگی دولتی استفاده می‌کنند، خودشان هم برای بازنشستگی پس‌انداز می‌کنند. کارمندان و کارگران زیر پوشش بیمه‌های اجتماعی نیز از صندوق بازنشستگی، حقوق دریافت می‌کنند. هرچه افراد شاغل از سنین پایین‌تر اقدام به پس‌انداز و سرمایه‌گذاری کنند وضع مالی آنان در دوره‌ی بازنشستگی بهتر می‌شود. افراد شاغل معمولاً در طول دوره‌ی اشتغال، مقداری از درآمد خود را پس‌انداز و یا سرمایه‌گذاری می‌کنند. این پس‌انداز ممکن است به صورت حساب‌های بلندمدت بانکی، خرید بیمه‌های عمر، خرید ملک، سهام کارخانه‌ها یا سهام قرضه‌ی دولتی باشد. اگر فرد، قبل از بازنشستگی، کار خود را تغییر داد و پولی برای خرید خدمت دریافت کرد باید سعی کند با آن سرمایه‌گذاری کند و آن را به مصرف جاری نرساند.

۵ - ۲ نیازهای اجتماعی

نیاز به تعلق، محبت، احترام، منزلت اجتماعی و ... که در طبقه‌بندی نیازهای مازلو به آن‌ها اشاره شد، از جمله نیازهای اجتماعی افراد نیز محسوب می‌شود. خانواده مهم‌ترین نهادی است که می‌تواند این نیازهای اجتماعی را تأمین کند. اجتماعی کردن کودکان از جمله وظایف مهم خانواده‌هاست و پدران و مادران در یادگیری رفتارهای اجتماعی فرزندان نقش کلیدی دارند. مدرسه نیز دومین مکانی است که در اجتماعی کردن کودکان نقش دارد. مدرسه باعث می‌شود قوه‌ی تخیل و درک کودک افزایش یابد و بهتر بتواند با طبیعت و محیط ارتباط برقرار کند.

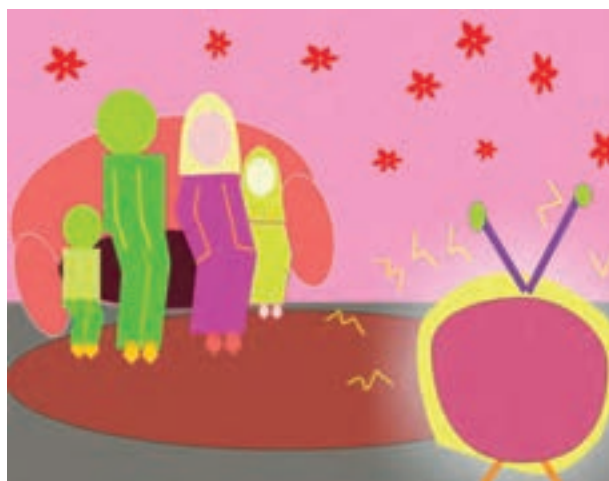
بیشتر بدانید

تحقیقات نشان می‌دهد برای آن‌ها که با دیگران کم‌تر ارتباط دارند و اهل نشست و برخاست نیستند احتمال مرگ و میر، بیماری قلبی و عروقی، مغز و اعصاب، سرطان و بیماری‌های دیگر بیش‌تر است.

برآورده ساختن نیازهای فراغتی افراد، بیش‌ترین سهم را دارد. برخی از آداب و رسوم و سنت‌های مذهبی و ملی خانواده‌های ایرانی در شکل‌گیری اوقات فراغت خانواده نقش تعیین‌کننده‌ای ایفا می‌کند. معمولاً پر کردن اوقات فراغت به لحاظ اقتصادی دارای هزینه‌های زیادی نیست.

روش‌های گذران اوقات فراغت را در خانواده می‌توان به دو گروه «فعالیت‌های فردی» و «فعالیت‌های جمعی» تقسیم کرد. «فعالیت‌های فردی» از قبیل «گوش دادن به موسیقی»، «تماشای تلویزیون»، «استفاده از رایانه»، «قدم زدن در پارک»، «بازدید از موزه‌ها و نمایشگاه‌ها»، و «فعالیت‌های جمعی» از قبیل «بازی و ورزش»، «گفت‌وگو با افراد خانواده»، «شرکت در پایگاه‌های بسیج»، «دیدار از خویشاوندان و اقوام»، «نشست و برخاست با دوستان»، «شرکت در مساجد و هیئت‌های مذهبی» و «شرکت در کلاس‌های آموزشی و هنری» تقسیم می‌شود.

بیشتر بدانید

اوقات فراغت^۱: «مجموع فعالیت‌هایی است که شخص پس از رهایی از تعهدات شغلی، خانوادگی و اجتماعی، با میل شخصی و اشتیاق به آنها می‌پردازد و غرض او استراحت، تفریح، یا توسعه‌ی دانش خویش یا به کمال رساندن شخصیت خویش یا به پروراندن استعدادها و خلاقیت‌ها و یا سرانجام بسط مشارکت آزادانه در اجتماع است».

نحوه‌ی گذران صحیح اوقات فراغت از ویژگی‌های زندگی خانواده‌ای سالم است که خود عامل و انگیزه‌ای برای رشد، نشاط، سلامت و تعالی آن است. خانواده در

۱. تعریف از Dumazdier، - جامعه‌شناس فرانسوی مؤلف کتاب «به سوی یک تمدن فراغت».

برنامه‌ریزی صحیح برای گذران اوقات فراغت به تجربه‌اندوزی افراد خانواده منجر می‌شود و آنان را برای اجتماعی شدن و مسئولیت‌پذیری در جامعه آماده می‌کند. بهره‌نگرفتن از اوقات فراغت یا بهره‌گیری ناصحیح نیز سبب می‌شود که افراد خانواده از نشاط و سلامت روحی محروم گردند و تعلق خاطر به خانواده و جامعه را از دست بدهند و در روبه‌رو شدن با زندگی اجتماعی، ضعیف و ناکارآمد ظاهر شوند.

کارکرد مربوط به فعالیت‌های اوقات فراغت را می‌توان به شرح زیر برشمرد:

۱. رفع خستگی و تجدید نیرو

۲. تفریح و گریز از یکنواختی

۳. در کنار هم بودن افراد خانواده

۴. رشد و تعالی شخصیت فردی و اجتماعی

در نظام اجتماعی اسلام نیز گذران اوقات

فراغت به طور صحیح به منزله‌ی عبادت یا جزئی از تکالیف الهی انسان تلقی شده و فرصتی است که نباید به بطلالت سپری شود، بلکه باید از آن برای رشد و ارتقای بیش‌تر بهره‌برداری کرد. در واقع، فعالیت‌های اوقات فراغت برای تکمیل نظام تعلیم و تربیت است و زمینه‌ساز رشد شخصیت و شکل‌گیری هویت افراد در خانواده محسوب می‌شود.

از سوی دیگر، تحقیقات متعدد نشان می‌دهد که پیوندهای محکمی میان نحوه‌ی گذران اوقات فراغت انسان‌ها و سلامت روانشان وجود دارد. فعالیت‌هایی مانند شرکت در باشگاه‌های ورزشی، حضور در اجتماعات خانوادگی و خویشاوندی، سفرهای

کوتاه‌مدت و بلندمدت خانوادگی به مناطق زیارتی و سیاحتی، بازی و ورزش در دامن طبیعت و ... افراد خانواده را از نظر عاطفی و روانی بیش‌تر به یک‌دیگر نزدیک می‌سازد و آنان را در رفع مسائل و مشکلات خانوادگی سهیم و شریک می‌نماید.

۶- ۲ آشنایی با نحوه‌ی نیازسنجی خانواده

اعضای هر خانواده در برخی نیازها مانند مسکن، غذا، آب و ... مشترک‌اند، اما نوع و میزان نیاز آنان متناسب با سن، جنس و شرایط و سلیقه‌های هر یک با هم متفاوت است. فرزندان یک خانواده در هر دوره‌ی سنی نیاز خاصی دارند. در دوره‌ی نوزادی و خردسالی بیش‌تر به مراقبت‌های بهداشتی و تغذیه‌ای خاص مانند واکسیناسیون، تغذیه با شیر مادر و ... نیاز دارند. در دوره‌ی کودکی و نوجوانی، آن‌ها به آموزش رسمی در مدرسه و رسیدگی به وضعیت تحصیلی نیاز دارند. در دوره‌ی جوانی نیاز به یافتن شغل و آمادگی برای تشکیل خانواده دارند.

نیازهای افراد در شرایط مختلف نیز متفاوت است. نیازهای زن در دوره‌های بارداری، زایمان، شیردهی و سایر مراحل با یک‌دیگر فرق دارند. نیازهای اعضای خانواده در سنین مختلف (جوانی، میان‌سالی و سالمندی) نیز با هم تفاوت دارند.

به علاوه، سلیقه‌های اعضای هر خانواده با هم متفاوت است. ممکن است فردی اوقات فراغت خود را به مطالعه و رفتن به مهمانی سپری کند، دیگری سفرکردن را ترجیح دهد.

موظف است نیازهای همه‌ی اعضا را با همکاری و مشارکت یک‌دیگر برطرف کند.

بنابراین، توجه به نیازهای همه‌ی افراد خانواده از اهمیت خاصی برخوردار است و نباید تنها به فرد یا به افرادی خاص توجه کرد. در این صورت، خانواده

فعالیت عملی ۴

فهرستی از نیازهای هریک از اعضای خانواده‌ی خود تهیه و مشخص کنید شما چگونه می‌توانید در رفع این نیازها مشارکت داشته باشید.

اعضای خانواده	سن	شغل	نیازها	نحوه‌ی ارضای هریک از این نیازها	نحوه‌ی مشارکت شما در ارضای هریک از این نیازها
پدر					
مادر					
خواهر					
برادر					
دیگران					

تأمین گردند، متعاقباً می‌توان خواست‌ها و آرزوهای خانواده را نیز برآورده ساخت.

در هر خانواده معمولاً افرادی هستند که رفع نیازهای آن‌ها به علت وضعیت خاص در اولویت قرار دارد، مانند زن باردار یا شیرده، کودکان، سالمندان، بیماران و ... برای تأمین نیازها در آغاز خواست‌ها و نیازهای خانواده را باید فهرست کرد. آن‌گاه پس از نیازسنجی با در نظر گرفتن اوضاع، امکانات، بودجه و زمان لازم برای رسیدن به آن‌ها نیازهای خانواده را اولویت‌بندی کرد.

فعالیت عملی ۵

کدام یک از موارد فهرست شده در فعالیت چهار، نیاز اساسی، خواست یا آرزو محسوب می‌شوند. آن‌ها را اولویت‌بندی کنید.

۲-۷ آشنایی با مهم‌ترین مراکز اجتماعی

گاهی خانواده به تنهایی قادر به حل مشکلات خود نیست. در این موارد اعضای خانواده می‌توانند به مراکز خاصی مراجعه کنند. این مراکز می‌توانند با در اختیار داشتن متخصصان و افراد صاحب نظر به حل مشکلات آنان کمک کنند. برخی از این مراکز اجتماعی عبارت‌اند از:

۱- ۲-۷ مراکز راهنمایی و مشاوره

یکی از نیازهای اساسی انسان برخورداری از آرامش و امنیت خاطر در زمینه‌های مختلف تربیتی، روانی و اجتماعی است. هدف اصلی راهنمایی و مشاوره،

برای تشخیص آن که کدام نیاز در اولویت قرار دارد باید تفاوت میان نیاز، خواست و آرزو را بدانیم.

— **نیازهای اساسی^۱:** نیازهایی هستند ضروری، به‌طوری که اگر هر یک از آن‌ها به موقع خود برآورده نشوند، ادامه‌ی زندگی طبیعی را مختل می‌سازند، مانند تغذیه، بهداشت و ...

— **خواست‌ها^۲:** نیازهایی هستند که ضرورتشان کم‌تر است و چنان‌چه تأمین نشوند به ادامه‌ی زندگی طبیعی خللی وارد نمی‌شود اما دستیابی به آن‌ها سطح زندگی را بهبود می‌بخشند، مانند ارتقای شغلی، کسب مدارج بالای تحصیلی و ...

— **آرزوها^۳:** نیازهایی هستند که برای ادامه‌ی زندگی ضروری نیستند اما نیاز آرمانی خانواده این است که آن‌ها را تأمین کند. در برآورده ساختن آرزوها باید بسیار مراقب بود، زیرا بسیاری از آرزوها دست‌نیافتنی هستند یا تحت تأثیر تبلیغات یا چشم و هم‌چشمی‌ها شکل می‌گیرند، مانند آرزوی داشتن لوازم لوکس و تجملی زندگی و ...

بنابراین، مهم‌ترین وظیفه‌ی ما — عضوی از خانواده — آن است که برای جلوگیری از تضییع حقوق دیگر افراد خانواده و زیر فشار قرار نگرفتن سرپرست خانواده نیازها، خواست‌ها و آرزوهای خانواده را از هم تفکیک، سپس آن‌ها را اولویت‌بندی کنیم.

هرگاه نیازهای اساسی و ضروری خانواده، مانند نیازهای درمانی، بهداشتی و غذایی سریع و به موقع

۱. basic needs

۲. wanted

۳. desire

تسهیل رشد روانی فرد برای رسیدن به بلوغ اجتماعی است. مشاور به فرد کمک می‌کند تا درک و شناخت بهتری از مسائل و موقعیت خود به دست آورد و به بهترین شکل از توانایی، استعداد و امکانات خود بهره بگیرد. هم‌چنین، در مواجهه با مشکلات در زمینه‌های شخصی، خانوادگی، تحصیلی، شغلی، ازدواج، طلاق و ... به گونه‌ای مناسب و عاقلانه تصمیم‌گیری کند.

مراکز مشاوره و مددکاری اجتماعی در درمانگاه‌ها و بیمارستان‌های دولتی یا در مراکز خصوصی می‌توانند در این زمینه‌ها به مراجعان کمک کنند:

— **واحد درمان:** وظیفه‌ی این واحد کمک به رشد فردی، حل مشکلات، درمان اختلالات و بیماری‌های روانی حادّ است.

— **واحد راهنمایی و مشاوره‌ی تحصیلی:** افراد علاقه‌مند به یادگیری روش‌های مناسب تحصیلی یا تغییر رشته‌ی تحصیلی هم‌چنین افرادی که دچار مشکلات ویژه‌ی یادگیری یا افت تحصیلی هستند می‌توانند از این مشاوره بهره‌مند شوند. شناسایی استعدادها، علاقه‌ها و ویژگی‌های شخصیتی یکی از هدف‌های این نوع واحدهاست.

— **واحد راهنمایی و مشاوره‌ی پیش از ازدواج:** افرادی که قصد ازدواج دارند، با کمک این واحد با معیارهای صحیح انتخاب همسر آشنا می‌شوند و راهنمایی‌های لازم را دریافت می‌کنند. آن‌ها در این زمینه با مهارت‌های ارتباطی و نیازهای زندگی مشترک آشنا می‌شوند.

— **واحد مشاوره‌ی خانواده:** افرادی که

علاقه‌مندند به زندگی مشترک خود روح تازه‌ای ببخشند، افرادی که دچار مشکلات خانوادگی هستند یا در شرف جدایی‌اند برای رفع مشکلات و بهبود وضعیت زندگی خود می‌توانند از خدمات این واحد استفاده کنند.

— **واحد مشاوره‌ی بحران:** هر فردی در زندگی ممکن است با بحران روبه‌رو شود. افرادی که دچار بحران‌های روحی-اجتماعی و خانوادگی شده‌اند می‌توانند به این واحدها مراجعه کنند.

— **واحد روان‌درمانی و مشاوره‌ی شخصی:** افرادی که در زمینه‌های عاطفی، سازگاری و خودشناسی مشکل دارند یا دچار برخی از بیماری‌ها، مانند افسردگی، وسواس، اضطراب یا تجربیات سوء مصرف مواد مخدرند، می‌توانند با مراجعه به این واحد مشکل خود را حل کنند.

— **واحد مشاوره‌ی گروهی:** این واحد خدمات مشاوره را به شکل گروهی ارائه می‌دهد و معتقد است مشکلات در گروه سریع‌تر حل می‌شوند.

— **واحد راهنمایی و مشاوره‌ی شغلی:** این واحد به منظور انتخاب شغل مناسب، با شناسایی استعدادها،

توانایی‌ها و علایق مراجعان و برای حل مسائل شغلی، افزایش رضایت شغلی و کاهش اضطراب و سازگاری با محیط شغلی به آن‌ها کمک می‌کند.

جامعه‌شناسی خانواده به ارتباط بین مشاوره و خانواده بسیار تأکید و توصیه می‌کند. زیرا از طریق برقراری این ارتباط می‌توان از بسیاری از آسیب‌ها پیش‌گیری کرد.

۲-۷-۲ واحدهای مددکاری اجتماعی

مددکاری، حرفه‌ای است که براساس دانش و مهارت‌های ویژه تلاش می‌کند با تحلیل عوامل مؤثر بر بروز رفتارهای ناهنجار، اختلافات و مشکلات خانوادگی را رفع کند. مددکاران اجتماعی نقش به‌سزایی در حمایت آسیب‌دیدگان اجتماعی برعهده دارند.

مراکز مشاوره و واحدهای مددکاری اجتماعی و صدای مشاور، که در کلانتری‌ها، پاسگاه‌ها و مراکز نیروی انتظامی مستقرند، در زمینه‌ی پیشگیری و درمان آسیب‌ها و ناهنجاری‌های اجتماعی و ارائه‌ی راهکارهای مؤثر به افراد و خانواده‌ها فعالیت می‌کنند.

۲-۷-۳ کمیته‌ی امداد امام خمینی

این کمیته مؤسسه‌ای حمایتی است که برای رسیدگی به امور نیازمندان و باهدف رفع نیازهای بنیادی آن‌ها، مانند غذا، مسکن، آب آشامیدنی سالم، وسایل بهداشتی، درمانی، آموزشی و اشتغال فعالیت می‌نماید. کمیته‌ی امداد تلاش می‌کند با برآورده کردن نیازهای اولیه و نوتوانی، مددجویان را که به دلیل معلولیت، سالخوردگی، ناتوانی جسمانی و روانی

یا نداشتن مهارت و حرفه قادر به کسب درآمد نیستند از فقر مطلق نجات دهد و آن‌هایی را که دارای شرایط و توانایی‌های لازم‌اند به نوعی به خوداتکایی اقتصادی برساند.

۲-۷-۴ سازمان تأمین اجتماعی

تأمین اجتماعی برنامه‌ای رفاهی است که برای کاهش محرومیت در زندگی اقتصادی و نیز حمایت از افراد جامعه و خانواده‌ها اجرا می‌شود. خدمات تأمین اجتماعی شامل پرداخت پول و ارائه‌ی خدمات و کمک‌های اجتماعی به خانواده‌هایی است که درآمد آن‌ها به علت بازنشستگی، بیکاری، از کارافتادگی و مرگ، کم یا قطع شده است.

تأمین اجتماعی از دو طریق **برقراری حمایت‌های نقدی و غیرنقدی**، افراد و خانواده‌ها را زیر پوشش قرار می‌دهد:

- حمایت‌های نقدی: این کمک‌ها خانواده‌ها را قادر می‌کند شخصاً برحسب نیازهای ضروری خود نسبت به هزینه کردن حمایت‌های دریافتی اقدام کنند. معمولاً مزایای نقدی برای جبران قطع درآمدهای حاصل از اشتغال به کار، بر اثر حوادثی از قبیل بیکاری، بیماری، از کارافتادگی و سالخوردگی است.

- حمایت‌های غیرنقدی: این کمک‌ها صرفاً در مواردی صورت می‌گیرد که فرد یا خانواده نیازمند دریافت کمک‌های جنسی یا خدماتی است، مانند خدمات پزشکی و پیراپزشکی که در مواقع بیکاری به افراد زیر پوشش تعلق می‌گیرد.

۵-۷-۲ سازمان بهزیستی

سازمان بهزیستی در سال ۱۳۵۹، با هدف خدمت به نیازمندان، خانواده‌های بی‌سرپرست، خانواده‌های بدسرپرست، یتیمان، توان‌خواهان، سالمندان، معلولان و سایر قشرهای آسیب‌پذیر کشور، تشکیل شد.

سازمان بهزیستی با دارا بودن معاونت‌های تخصصی به اجرای فعالیت‌های پیش‌گیری از آسیب‌های اجتماعی می‌پردازد:

۱. معاونت امور فرهنگی و پیش‌گیری

۲. معاونت امور اجتماعی

۳. معاونت امور توان بخشی

معاونت امور فرهنگی و پیش‌گیری

هدف‌های زیر را دنبال می‌کند:

- پیش‌گیری از معلولیت‌ها

- پیش‌گیری از اعتیاد

- مشاوره با ارائه‌ی خدمات مشاوره‌ی حضوری و تلفنی درباره‌ی مسائل روانی، عاطفی، خانوادگی و اجتماعی.

هم‌اکنون تلفن ۱۴۸ در سراسر کشور، آماده‌ی ارائه‌ی خدمات مشاوره‌ی تلفنی رایگان است و بیش از یک صد مرکز مشاوره‌ی حضوری سازمان بهزیستی نیز در سراسر کشور فعالیت می‌کنند.

- پیش‌گیری از آسیب‌های اجتماعی

معاونت امور اجتماعی (حمایت خانواده)

خدمات زیر را ارائه می‌دهد:

- ارائه‌ی خدمات حمایتی و مشاوره‌ای به خانواده‌های

بی‌سرپرست یا بدسرپرست و نیازمند که قادر به تأمین حداقل نیازهای اساسی خود نیستند، مانند پرداخت مستمری ماهانه، پرداخت کمک هزینه‌ی تحصیلی و آموزشی به دانش‌آموزان و دانش‌جویان، کمک‌های سرمایه‌ای، کمک هزینه‌های مسکن، درمان، پوشاک، تهیه‌ی وسایل زندگی و تهیه‌ی جهیزیه.

- ارائه‌ی خدمات مددکاری برای شناخت وضع

جسمی، روانی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی نیازمندان.

- ارائه‌ی آموزش‌های فنی و حرفه‌ای از طریق

کلاس‌های آموزش خیاطی، قالی‌بافی، پارچه‌بافی، گلیم‌بافی و ... برای حرفه‌آموزی و اشتغال خدمت‌گیرندگان و استقلال اقتصادی آنان.

- حضانت^۱ و نگهداری اطفال: حضانت و نگهداری

شبانه‌روزی اطفال و نوجوانان بی‌سرپرست و بدسرپرست در واحدهای شبانه‌روزی و واگذاری امرحضانت و سرپرستی کودکان به خانواده‌های صلاحیت‌دار و ارائه‌ی برنامه‌های تربیتی، مراقبتی، پرورش و آموزش امور تحصیلی تا زمان تشکیل زندگی مستقل.

معاونت امور توانبخشی، با هدف عادی

کردن زندگی معلولان به‌منزله‌ی شهروندان

فعال جامعه به اقدامات زیر می‌پردازد:

- خدمات توانبخشی اجتماعی برای افرادی که

بی‌سرپرست‌اند یا قادر به انجام امور شخصی خود نیستند، مانند خدمات نگهداری از سالمندان و معلولان - خدمت

۱. حضانت: در زیر بال و پر گرفتن، در بر گرفتن، در دامن خود پروراندن، پرستاری و تیمارداری

معلولان شامل خدمات درمانی، فیزیوتراپی،
کاردرمانی، گفتاردرمانی و روانشناسی.

توان بخشی حرفه‌ای، شامل آموزش حرفه‌ای برای کمک
کردن به معلولان به منظور پیدا کردن شغل و حفظ آن.
- خدمات توان پزشکی، به منظور خودبستگی^۱

چکیده:

- اگرچه اعضای خانواده در برخی نیازها مانند
مسکن، غذا، آب و ... مشترک‌اند اما نوع و میزان
نیازهای آنان متناسب با سن، جنس، شرایط و سلیقه‌های
هریک با هم متفاوت‌اند.
- برای نیازسنجی ابتدا باید نیازهای خانواده
را فهرست کرد. سپس با در نظر گرفتن
شرایط، امکانات، بودجه و زمان لازم برای
رسیدن به هر یک، آن‌ها را اولویت‌بندی کرد.

— نهاد اجتماعی خانواده برای برآورده ساختن
نیازهای اعضای آن شکل گرفته است.
- نیازهای اعضای خانواده همواره در حال تغییر است.
- تعدادی از نیازها در خانواده و به کمک افراد
خانواده و برخی نیز به کمک سازمان‌های دولتی و
غیردولتی حمایتی در جامعه برطرف می‌شوند. شناخت
درست نیازها، اولویت‌بندی آنان و چگونگی رفع آن‌ها
در خانواده اهمیت زیادی دارد.

آزمون پایانی نظری واحد کار دوم

۱. نیاز چیست و سلسله مراتب آن کدام است؟
۲. مهم‌ترین نیازهای روانی خانواده کدام‌اند؟
۳. اهمیت نحوه‌ی گذران اوقات فراغت در خانواده چیست؟
۴. چرا باید نیازهای خانواده را اولویت‌بندی کرد؟
۵. آیا خانواده به تنهایی می‌تواند تمامی مسائل و مشکلات اعضای خود را برطرف کند؟

آزمون پایانی عملی واحد کار دوم

نیازهای اساسی خانواده‌ی خود را اولویت‌بندی کنید، سپس راه‌های تامین این نیازها را شرح دهید.

۲. خود بستندگی : خودکفایی و خود اکتفایی

پیوست‌ها

پاسخ‌نامه‌های پیش‌آزمون‌ها

واحد کار اول

ردیف	گزینه
۱	د
۲	د
۳	د
۴	ب
۵	د

واحد کار دوم

ردیف	گزینه
۱	ب
۲	د
۳	ج
۴	د
۵	د

پاسخ‌نامه‌های آزمون‌های پایانی نظری

واحد کار اول

۱. خانواده قدیمی‌ترین نهاد اجتماعی است که بر پایه‌ی قوانین منظم و هدف‌مند بنا شده و با جامعه ارتباط متقابل دارد. هماهنگی اعضای خانواده با یک‌دیگر از عوامل اصلی پیشرفت و موفقیت خانواده است و این هماهنگی بر توسعه‌ی جامعه تأثیر می‌گذارد.
۲. خانواده در اسلام کارکردهای زیادی از قبیل کارکرد طبیعی، عاطفی، تربیتی، اجتماعی، اخلاقی و اقتصادی دارد.
۳. در طول تاریخ، خانواده همواره وظیفه‌ی تربیت و

اجتماعی بار آوردن فرزندان را به عهده داشته است. پس از تولد کودک، خانواده اولین نهادی است که ارتباطش با او بسیار وسیع است و در شکل‌دهی به باورها و ارزش‌هایش نقش اصلی دارد.

۴. خانواده‌ی هسته‌ای یک واحد خانوادگی شامل مادر، پدر و فرزندان است. خانواده‌ی گسترده یک واحد خانوادگی شامل چند نسل است که به طور مشترک در یک‌جا زندگی می‌کنند.

۵. مجموعه‌ی آداب و رسوم، سنت‌ها و ارزش‌های یک ملت، فرهنگ آن ملت است. بنابراین آداب و رسوم جزئی از فرهنگ یک جامعه محسوب می‌شود.

واحد کار دوم

۱. نیاز یکی از عواملی است که باعث بروز رفتاری خاص در انسان می‌شود. سلسله مراتب نیازها به ترتیب اهمیت عبارت‌اند از: ۱. نیازهای فیزیولوژیک، ۲. نیاز به ایمنی و امنیت، ۳. نیاز به تعلق، دوست داشتن و دوست داشته شدن، ۴. نیاز به احترام، ۵. نیاز به خودشکوفایی.

۲. از مهم‌ترین نیازهای روانی خانواده می‌توان به نیاز ایمنی و امنیت در محیط خانواده، احساس تعلق و احترام افراد خانواده به یک‌دیگر و نیز نیاز به بارور شدن قابلیت‌ها و استعدادها به کمک خانواده اشاره کرد.

۳. گذران اوقات فراغت یکی از نیازهای مهم اجتماعی خانواده‌هاست و نحوه‌ی گذران صحیح آن موجب رشد، نشاط، سلامت و تعالی افراد خانواده می‌شود.

۴. با اولویت‌بندی نیازها، نیازهای ضروری و اساسی خانواده از سایر نیازها تمیز داده می‌شود و تمامی افراد خانواده خود را ملزم می‌بینند که در برطرف کردن این نیازها با یک‌دیگر مشارکت کنند.
۵. خانواده به تنهایی نمی‌تواند همه‌ی مشکلات اعضای خود را حل کند. برخی از مشکلات افراد در مراکز خاص و با مشاوره و کمک افراد متخصص برطرف می‌شود.

منابع و مآخذ

- ۱- آزاد ارمکی، تقی و غیاثوند، احمد، **جامعه‌شناسی تغییرات فرهنگی در ایران**، تهران، روشنگران، ۱۳۸۳
- ۲- اعزازی، شهلا، **جامعه‌شناسی خانواده: با تأکید بر نقش، ساختار و کارکرد خانواده در دوران معاصر**، تهران، روشنگران، ۱۳۸۰
- ۳- بلوکباشی، علی، **نخل گردانی**، تهران، دفتر پژوهش‌های فرهنگی، ۱۳۸۰
- ۴- بهنام، جمشید، **ساخت‌های خانواده و خویشاوندی در ایران**، تهران، خوارزمی، ۱۳۵۲
- ۵- رنجبر، محمود و ستوده، هدایت‌الله، **مردم‌شناسی با تکیه بر فرهنگ مردم ایران**، تهران، دانش آفرین، چ ۱۱؛ ۱۳۸۰
- ۶- ساروخانی، باقر، **مقدمه‌ای بر جامعه‌شناسی خانواده**، تهران، سروش، ۱۳۷۰
- ۷- سخنرانی‌های دومین دوره‌ی جلسات سخنرانی و بحث درباره‌ی خانواده و فرهنگ با همکاری امور فرهنگی دانشگاه تهران، تهران، فرهنگ و هنر، ۱۳۵۴
- ۸- شیخی، محمدتقی، **جامعه‌شناسی زنان و خانواده، تهران**، شرکت سهامی انتشار، ۱۳۸۰
- ۹- کوئن، بروس، **درآمدی به جامعه‌شناسی**، ترجمه‌ی محسن ثلاثی، تهران، فرهنگ معاصر، ۱۳۷۰
- ۱۰- گیدنز، آنتونی، **جامعه‌شناسی**، ترجمه‌ی منوچهر صبوری، تهران، نی، ۱۳۷۳
- ۱۱- مجموعه‌ی مقالات و بیانیه‌های ارائه شده در مراسم ملی دهمین سالگرد روز جهانی خانواده، تهران، سوره‌ی مهر، ۱۳۸۳
- ۱۲- محسنی، منوچهر، **جامعه‌شناسی عمومی**، تهران، طهوری، ۱۳۴۹
- ۱۳- مندراس، هانری و گروویچ، ژرژ، **مبانی جامعه‌شناسی**، ترجمه‌ی باقر پرهام، تهران، امیرکبیر، ۱۳۵۴
- ۱۴- ویلیام جی. گود، **خانواده و جامعه**، ترجمه‌ی ویدا ناصحی، تهران، بنگاه ترجمه و نشر کتاب، ۱۳۵۲
۱۶. WWW.google.com

برای مطالعه‌ی بیش‌تر

- ۱- احمدپناهی سمنانی، محمد، **آداب و رسوم مردم سمنان**، تهران، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، ۱۳۷۴
- ۲- اسدیان، محمد و دیگران، **باورها و دانسته‌ها در لرستان و ایلام**، تهران، وزارت فرهنگ و آموزش عالی، (مرکز مردم شناسی ایران)، ۱۳۵۸
- ۳- **جشن‌ها و آداب و معتقدات زمستان استان‌های آذربایجان و همدان**، ج ۲، تهران، امیرکبیر، ۱۳۵۴
- ۴- بهشتی، سیدمحمد و دیگران (بی تا). **شناخت اسلام**، تهران، فرهنگ اسلامی.
- ۵- بهنام، جمشید، **تحولات خانواده**، ترجمه‌ی محمدجعفر پوینده، تهران، ماهی، ۱۳۸۳
- ۶- پاینده لنگرودی، محمود، **آیین‌ها و باورداشت‌های گیل و دیلم**، تهران، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، ۱۳۷۷
- ۷- سهرابی، بهرام، **نظری کوتاه به خانواده و ازدواج در گذر تاریخ ایران**، تهران، شورای عالی فرهنگ و هنر، ۱۳۵۷
- ۸- صناعی، محمود، **آزادی و تربیت**، تهران، امیرکبیر، ۱۳۵۴
- ۹- طاهری، حبیب‌الله، **سیری در مسائل خانواده**، تهران، سازمان تبلیغات اسلامی، ۱۳۷۰
- ۱۰- مهدی، علی‌اکبر، **در جامعه‌شناسی خانواده‌ی ایرانی**، تهران، پیام، ۱۳۵۴

